

STANDARDY
OCHRONY

dzieci

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Uważna placówka, uważna organizacja

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK DLA PRACOWNIKÓW
PODMIOTÓW ZOBOWIĄZANYCH DO WPROWADZENIA
STANDARDÓW OCHRONY DZIECI

Dzieci nie mogą same
zatroszczyć się o siebie.
Jeżeli podejrzewasz,
że dziecko jest krzywdzone,
zadbaj o jego bezpieczeństwo.

Zareaguj!

Opracowanie

Urszula Kubicka-Kraszyńska, dr Anna Krawczak

Konsultacja prawna

Katarzyna Katana

W opracowaniu wykorzystano materiały edukacyjne i szkoleniowe Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, zamieszczone na platformie edukacyjnej edukacja.fdds.pl.

Redakcja i korekta

Anna Obrębska-Woźniczka

Projekt graficzny

Kolej Rzeczy

Fotografia na okładce

Annie Spratt (unsplash.com)

Copyright © Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

ul. Walecznych 59
03-926 Warszawa

fdds@fdds.pl
www.fdds.pl

Stan prawny na: 31.10.2024

Publikacja finansowana ze środków Save the Children

Save the Children

Druk publikacji sfinansowany ze środków Plan International przekazanych przez DEC w ramach realizacji projektu pn. "Children affected by the Ukraine Crisis and host communities thrive in safe home environments in Poland" (PI DEC 2B)

Treści zawarte w publikacji wyrażają opinię ich autorów.

Plan International nie jest odpowiedzialny za sposób wykorzystania zawartych w niej informacji.

Spis treści

Wstęp.....	4
Czym jest przemoc wobec dzieci?.....	5
Przemoc fizyczna.....	5
Przemoc emocjonalna (psychiczna).....	6
Przemoc seksualna (wykorzystanie seksualne dziecka).....	7
Zaniedbanie.....	7
Przemoc rówieśnicza.....	8
Zagrożenia dzieci i młodzieży związane z używaniem internetu.....	9
Jak rozpoznać przemoc?.....	10
Zachowania dziecka, które mogą być sygnałem, że dziecko jest krzywdzone.....	10
Na jakie zachowania ze strony rodzica/opiekuna warto zwrócić uwagę?.....	11
Objawy fizyczne na ciele dziecka.....	11
Objawy fizyczne wykorzystania seksualnego.....	12
Symptomy wynikające z zaniedbania.....	12
Dlaczego dzieci są krzywdzone?.....	13
Konsekwencje krzywdzenia.....	15
Skąd się biorą skutki krzywdzenia?.....	15
Skąd wiemy, jak negatywne doświadczenia z dzieciństwa wpływają na dalsze życie?.....	17
Fakty o konsekwencjach krzywdzenia.....	18
Skala krzywdzenia dzieci w Polsce.....	19
Ujawnienie krzywdzenia.....	20
Ważne fakty o ujawnieniu krzywdzenia.....	20
Rozmowa z dzieckiem o doświadczeniu krzywdzenia.....	22
Rozmowa z rodzicem/opiekunem dziecka.....	25
Czym jest plan wsparcia dziecka?.....	26
Gdzie skierować rodzica potrzebującego wsparcia dla siebie i dziecka?.....	26

Wstęp

Zgodnie z ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (dalej będziemy ją nazywać „ustawą o ochronie małoletnich”), w wersji znowelizowanej, obowiązującej od dnia 15 lutego 2024 roku, w każdym podmiocie pracującym z dziećmi powinny zostać wdrożone standardy ochrony małoletnich (dalej zwane także: standardami ochrony dzieci). To zbiór zasad, które stawiają ochronę dziecka (czyli osoby poniżej 18. roku życia) w centrum działań i wartości instytucji. Zasady te pomagają tworzyć bezpieczne, wolne od przemocy i przyjazne środowisko we wszystkich podmiotach działających na rzecz dzieci. Skuteczne wprowadzenie standardów ochrony dzieci sprawia, że każdy pracownik wie, jak reagować, gdy dziecku może dziać się krzywda, bo zna obowiązujące przepisy prawa i przyjęte w instytucji procedury postępowania. Aby prawidłowo rozpoznać sytuację, w której zagrożone jest dobro dziecka, potrzebna jest wiedza na temat tego, czym jest krzywdzenie dzieci i jakie mogą być jego symptomy oraz konsekwencje.

Kierujemy tę broszurę do osób, które są pracownikami podmiotów zobowiązanych do wdrożenia standardów, ale nie są specjalistami w zakresie ochrony dzieci. Chcemy przekazać wiedzę o tym, czym jest krzywdzenie dzieci i jakie sytuacje powinny wzbudzić niepokój o bezpieczeństwo dziecka. Omówimy czynniki ryzyka wystąpienia przemocy wobec dzieci, a także czynniki chroniące. Przytoczymy oparte na najnowszych badaniach naukowych informacje na temat tego, jakie krótko- i długofalowe konsekwencje ma dla dziecka doświadczenie krzywdzenia. Udzielimy wskazówek na temat podejmowania rozmowy z dzieckiem, gdy podejrzewamy, że jest krzywdzone lub gdy ono ujawnia nam ten fakt. Podpowiemy, jak rozmawiać z rodzicem/opiekunem dziecka. Omówimy także, w jaki sposób możemy wesprzeć dziecko równoległe z podjęciem interwencji prawnej.

Czym jest przemoc wobec dzieci?

Krzywdzenie dzieci to każde działanie lub bezczynność jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, które deprecjonują prawa i swobody dzieci i/lub zakłócają ich optymalny rozwój (D. G. Gill, WHO).

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹ określa, że przemoc domowa (w tym wobec dziecka) to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, ograniczające lub pozbawiające osobę poddaną przemocy dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej, naruszające prawa lub dobra osobiste, w szczególności narażające osobę doznającą przemocy na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody dla zdrowia fizycznego lub psychicznego, a także wywołujące cierpienia i krzywdy istotnie godzące w prywatność osoby doznającej przemocy lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia; w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

WAŻNE:

- Krzywdzenie dziecka nie musi być działaniem intencjonalnym. Może również polegać na zaniechaniu działania, jeśli w rezultacie nie jest zrealizowane któreś z praw dziecka, takich jak np. konieczność zapewnienia dziecku edukacji.
- Krzywdzenia dziecka może dopuścić się zarówno pojedyncza osoba, jak i instytucja, a także społeczeństwo jako całość – jeżeli w swoim działaniu nie respektuje generalnej zasady kierowania się dobrem dziecka.
- Krzywdzenie dziecka nie musi oznaczać, że powstała wymierna, widoczna szkoda, np. uraz fizyczny lub psychiczny. To także sytuacja, w której dziecko nie może optymalnie się rozwijać.
- Krzywdzenie dziecka przybiera różne formy. Wszystkie mają krótko- i długoterminowe znaczące konsekwencje dla rozwoju fizycznego, emocjonalnego, poznawczego i społecznego dziecka.
- Warto wiedzieć, że poszczególne rodzaje przemocy nie są od siebie izolowane i często występują razem. Przemoc fizyczna zawsze będzie się wiązać z przemocą emocjonalną i zaniedbaniem, przemoc seksualna – z emocjonalną, fizyczną i zaniedbaniem, zaniedbanie – z emocjonalną i fizyczną. Jedynym rodzajem krzywdzenia, który może wystąpić pojedynczo, jest przemoc emocjonalna.

Przemoc fizyczna

Rodzic, opiekun lub inna dorosła osoba popycha dziecko, szarpie je, bije, kopie, rzuca czymś w dziecko na tyle mocno, że pozostawia to ślady lub powoduje obrażenia.

To przemoc, w wyniku której dziecko doznaje fizycznej krzywdy lub jest nią potencjalnie zagrożone. Może być czynnością powtarzającą się lub jednorazową. Krzywda ta następuje w wyniku działania bądź zaniechania działania (np. niereagowanie na kary fizyczne wymierzane przez inną osobę) ze strony rodzica lub innej osoby odpowiedzialnej za dziecko.

To bicie ręką, pasem i innymi przedmiotami, bicie po twarzy, głowie i ciele dziecka, szarpanie, popychanie, rzucanie przedmiotami, kopanie dziecka, potrząsanie nim lub rzucanie, drapanie, szczypanie, gryzienie,

¹ Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.).

ciągnięcie za włosy/uszy, zmuszanie do przebywania w niewygodnej pozycji, przypalanie, poparzenie lub zmuszanie do zjedzenia/połknięcia czegoś.

Jeśli uraz powstał w sposób nieprzypadkowy, mówimy o działaniu intencjonalnym ze strony dorosłego. Celem sprawcy nie musi być skrzywdzenie dziecka – dorośli często traktują przemoc instrumentalnie, jako środek dyscyplinujący, wierząc, że kara fizyczna przyniesie korzyści w osiągnięciu celów wychowawczych.

Uwaga! Klaps to też przemoc! Zakaz stosowania kar cielesnych w Polsce obowiązuje od 1 sierpnia 2010 r. (art. 96(1) Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)². Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

W ciągu ostatnich 19 lat, tj. od 2005 roku, obserwujemy znaczący spadek deklarowanej akceptacji dla stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

- Odsetek osób popierających stosowanie kar fizycznych (uważających, że bicie dzieci jako kara może być stosowane za każdym razem, gdy rodzic uzna, że może być skuteczne) zmalał z 13% w 2005 r. do 3% w 2024 r.
- Odsetek osób przyzwalających na stosowanie kar fizycznych (uważających, że bicie dzieci jako kara zasadniczo nie powinno być stosowane, ale są sytuacje kiedy jest usprawiedliwione) zmalał z 50% w 2005 r. do 33% w 2024 r.
- Odsetek przeciwników stosowania kar fizycznych (uważających, że bicie dzieci jako kara nigdy nie powinno być stosowane) wzrósł z 35% w 2005 r. do 62% w 2024 r.³

Przemoc emocjonalna (psychiczna)

Rodzic dziecka, opiekun lub inna osoba dorosła wyzywa, obraża lub poniża dziecko i/lub zachowuje się w sposób, który sprawia, że dziecko boi się, że może zostać fizycznie skrzywdzone.

To przewlekła, niefizyczna, szkodliwa interakcja pomiędzy dzieckiem a opiekunem, obejmująca zarówno działania, jak i zaniechania (np. niereagowanie na trudną sytuację dziecka wśród rówieśników, nieodpowiadanie na potrzeby dziecka, np. pragnienie rozmowy czy przytulenia).

Zaliczamy do niej m.in.: niedostępność emocjonalną, ignorowanie potrzeb emocjonalnych dziecka, relację z dzieckiem opartą na wrogości, obwinianie, oczernianie, odrzucanie, upokarzanie, straszenie, przypisywanie negatywnych cech dziecku, nieodpowiednie rozwojowo lub niekonsekwentne interakcje z dzieckiem, niedostrzeganie lub nieuznawanie indywidualności dziecka i granic psychicznych pomiędzy rodzicem/opiekunem a dzieckiem (wikłanie dziecka w problemy dorosłych, angażowanie dziecka w nieodpowiednie dla niego rozwojowo dorosłe role, w których zastępuje ono lub przejmuje rolę rodzica lub opiekuna), stawianie wymagań nieadekwatnych do możliwości dziecka, emocjonalne uzależnianie, ograniczanie kontaktów społecznych i swobodnego rozwoju, nadopiekuńczość.

Przemocą jest również nieodpowiednia socjalizacja, demoralizacja, a także sytuacja, gdy dziecko jest świadkiem przemocy.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359 z późn. zm.).

³ Barometr postaw wobec krzywdzenia dzieci w Polsce, Badanie Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę i Ipsos Polska Warszawa, 28.10.2024, https://fdds.pl/_Resources/Persistent/2/2/c/3/22c34996d2e2f2a9fd2545d91e659f64b17b920a/Barometr_postaw_wobec_krzywdzenia_FDDS_IPSOS_2024_publ.pdf

Przemoc seksualna (wykorzystanie seksualne dziecka)

Rodzic, opiekun, krewny, przyjaciel rodziny lub inna osoba angażuje dziecko w aktywność seksualną, bez kontaktu fizycznego lub z kontaktem fizycznym, takim jak dotykanie, zmuszanie dziecka do dotykania ciała sprawcy w sposób seksualny czy stosunek seksualny.

Każda czynność seksualna podejmowana z dzieckiem poniżej 15. r.ż. jest przestępstwem!

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje wykorzystanie seksualne dziecka jako angażowanie dzieci lub młodzieży w aktywność seksualną, którą nie w pełni rozumieją i na którą nie są w stanie wyrazić świadomej zgody bądź na którą nie są przygotowane rozwojowo i nie mogą wyrazić zgody lub która narusza prawa bądź normy społeczne.⁴

W przypadku dzieci, które ukończyły 15 lat, za przemoc seksualną uważa się wszelkie czynności seksualne ze strony osoby dorosłej lub innego dziecka, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają wobec dziecka w relacji opieki, zależności lub władzy.

FORMY, JAKIE MOŻE PRZYJMOWAĆ KRZYWDZENIE SEKSUALNE DZIECI:

- Kontakt fizyczny (całowanie o charakterze seksualnym, dotykanie i pobudzanie intymnych części ciała dziecka ręką, penisem, przedmiotami, skłanianie dziecka do podobnych zachowań seksualnych wobec dorosłego, kontakty oralno-genitalne, stosunki udowe, penetracja seksualna).
- Bez kontaktu fizycznego – ekshibicjonizm, wszelkie formy werbalnego molestowania (prowadzenie rozmów o treści seksualnej nieadekwatnej do wieku dziecka) i skłanianie do kontaktu z treściami pornograficznymi, grooming (uwodzenie w internecie w celu nawiązania kontaktu).
- Komercyjne kontakty seksualne z dzieckiem (wyzyskiwanie seksualne dziecka), gdy w zamian za udział w czynnościach seksualnych dziecko otrzymuje korzyść lub obietnicę korzyści.

Zaniedbanie

Nikt w rodzinie dziecka nie sprawia, by czuło się ważne, wyjątkowe i kochane, nie troszczy się o nie ani go nie wspiera. Rodzic/opiekun dziecka nie opiekuje się dzieckiem, nie interesuje jego zdrowiem, odżywianiem, warunkami bytowymi.

Zaniedbanie to niezaspokajanie elementarnych potrzeb dziecka i/lub nierespektowanie jego podstawowych praw przez rodziców, opiekunów lub inne osoby zobowiązane do opieki, wychowania i ochrony dziecka.

- Obejmuje zarówno pojedyncze sytuacje, jak i utrwalony sposób funkcjonowania, w którym rodzic/opiekun nie zapewnia odpowiednich warunków rozwoju fizycznego, poznawczego, społecznego, emocjonalnego i psychoseksualnego oraz dobrostanu dziecka.
- Może to dotyczyć takich sytuacji, jak: brak bezpiecznego schronienia, opieki, odżywiania, podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej, szczepień, dostępu do edukacji; nieposyłanie do szkoły, niezapewnianie książek i pomocy szkolnych, ograniczanie kontaktów społecznych, porzucanie lub pozostawianie bez opieki dziecka poniżej 7 roku życia, brak dbałości o bezpieczeństwo fizyczne, brak troski o bezpieczeństwo emocjonalne.

⁴ Światowa Organizacja Zdrowia. Udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży, które zostały wykorzystane seksualnie: wytyczne kliniczne opracowane przez WHO. Kopenhaga: Regionalne Biuro WHO dla Europy, 2023. <https://iris.who.int/handle/10665/367637>

Przemoc rówieśnicza

Dziecko doświadcza różnych form przemocy ze strony rówieśników w szkole, sąsiedztwie lub ze strony rodzeństwa, bezpośrednio lub z użyciem technologii komunikacyjnych (internetu i telefonów komórkowych).

Nazywana jest także agresją rówieśniczą lub *bullyingiem*. Obejmuje przede wszystkim agresję w szkole, choć jej sprawcami mogą być także rówieśnicy spoza szkoły, sąsiedzi czy rodzeństwo.

Bullying ma miejsce wtedy, gdy celem działania jest wyrządzenie komuś przykrości lub krzywdy (intencjonalność), ma charakter systematyczny (powtarzalność), a ofiara jest słabsza od sprawcy bądź grupy sprawców. Obejmuje przemoc werbalną (np. przezywanie, dogadywanie, ośmieszanie), relacyjną (np. wykluczenie z grupy, ignorowanie, nastawianie innych przeciwko danej osobie), fizyczną (np. pobicie, kopanie, popychanie, szarpanie), materialną (np. kradzież, niszczenie przedmiotów) oraz elektroniczną (złośliwy SMS lub e-mail, wpis w serwisie społecznościowym, umieszczanie w internecie zdjęć lub filmów ośmieszających ofiarę), a także przemoc podczas randki ze strony chłopaka/dziewczyny, wykorzystanie seksualne – dotykание intymnych części ciała lub zmuszanie do czynności związanych z seksem przez rówieśnika, przemoc uwarunkowaną normami i stereotypami związanymi z płcią (*school-related gender-based violence, SRGBV*).

Zdjęcie: rawpixel.com / Freepik

Zagrożenia dzieci i młodzieży związane z używaniem internetu⁵

Internet jest również przestrzenią, w której dzieci i młodzież mogą być narażone na krzywdzenie, jak i medium używanym jako narzędzie stosowania przemocy seksualnej czy rówieśniczej. Jest on jednocześnie bardzo dostępny – 99% gospodarstw domowych z dziećmi w Polsce korzysta z łącza szerokopasmowego.⁶

ZAGROŻENIA DLA DZIECI ONLINE OBEJMUJĄ M.IN.:

- Dostęp do szkodliwych treści, czyli takich, które wywołują negatywne emocje lub promują niebezpieczne zachowania – pornografii, *patostreamingu*, materiałów ukazujących przemoc i zachęcających do zachowań szkodliwych dla zdrowia (np. używania narkotyków, podejmowania ryzykownych zachowań seksualnych) lub autodestrukcyjnych (samookaleczenia, samobójstwa itp.).
- Potencjalnie niebezpieczne kontakty z dorosłymi, narażające dziecko na wykorzystanie lub wyzyskiwanie seksualne. Wykorzystanie może przybierać różne formy, takie jak uwodzenie dzieci w internecie (*grooming*), zmuszanie do oglądania materiałów pornograficznych, wyłudzenie intymnych materiałów od dziecka lub zmuszanie go do rejestrowania takich zdjęć bądź nagrań, fizyczny kontakt seksualny podczas umówionych spotkań. Intymne zdjęcia lub nagrania mogą zostać wykorzystane jako materiały pornograficzne dla celów komercyjnych. Dziecko może zostać zastraszone lub zachęcane do publikowania intymnych zdjęć lub filmów w zamian za obietnicę korzyści. W każdej sytuacji ta forma wykorzystania stanowi przestępstwo, również w kontekście handlu ludźmi. Nawiązanie kontaktu z dzieckiem często następuje w wyniku manipulacji i oszustw, m.in. pod pozorem naboru do agencji modelek, filmu itp. lub symulacji głębokiej relacji przyjacielskiej lub romantycznej.
- Przemoc rówieśniczą *online* (cyberprzemoc), obejmującą zarówno pojedyncze akty przemocy w sieci, jak i *cyberbullying*, czyli gnębienie, intencjonalne nękanie w sieci trwające dłuższy czas, przed którym ofiara nie może się obronić.
- Seksting (*sexting*) – przesyłanie lub publikowanie intymnych zdjęć za pośrednictwem internetu lub telefonów komórkowych. Materiały takie bywają dobrowolnie przesyłane jako „dowód miłości” w związkach lub wykorzystywane jako sposób na zainteresowanie sobą chłopaka/dziewczyny. Seksting może być elementem przemocy seksualnej lub procesu uwodzenia małoletnich przez dorosłych. Materiały intymne mogą być uzyskane za pomocą podstępu lub nacisku, a także przesyłane dalej, wykradane lub wykorzystywane do szantażowania czy skompromitowania przedstawionej na nich osoby.

5 Wójcik, Sz. (2022). Zagrożenia dzieci i młodzieży związane z używaniem internetu. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce (s. 274–293). Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

6 Społeczeństwo informacyjne w Polsce 2020. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie.

Jak rozpoznać przemoc?

Występowanie pojedynczego objawu na ogół nie jest dowodem na to, że dziecko doświadcza krzywdzenia, jednak zawsze warto to zweryfikować. Jeśli jednak symptom powtarza się bądź występuje kilka objawów jednocześnie, prawdopodobieństwo, że dziecko jest krzywdzone wzrasta. Podejrzenie, że dziecko doświadcza przemocy jest szczególnie uzasadnione, gdy objawom towarzyszą określone zachowania rodziców lub opiekunów.

Sprawcami przemocy są najczęściej osoby z najbliższego otoczenia dziecka – rodzice/opiekunowie, inni dorośli członkowie rodziny, osoby z kręgu znajomych. Mogą to być również rówieśnicy lub osoby dorosłe pracujące w instytucjach, w których przebywa dziecko. Najrzadziej sprawcami przemocy wobec dzieci są osoby zupełnie przypadkowe, nieznane dziecku ani jego otoczeniu.

Przemoc wobec dzieci nie jest ściśle powiązana ze statusem społecznym czy materialnym rodziny; może zdarzyć się w każdym środowisku.

Osoby, które krzywdzą dzieci, starają się to ukryć, zwłaszcza jeśli zdają sobie sprawę z tego, że to, co robią, jest niewłaściwie. Takie osoby zachowują się często wobec otoczenia w przykładowy, niebudzący podejrzeń sposób.

Część osób krzywdzi dzieci, nie zdając sobie sprawy z tego, że to, co robią, jest niewłaściwe i może mieć poważne skutki. Może to być na przykład stosowanie kar fizycznych, potrząsanie niemowlęciem czy zawstydzanie lub krytyka dziecka. Takie osoby zwykle nie ukrywają swojego zachowania.

Zachowania dziecka, które mogą być sygnałem, że dziecko jest krzywdzone:

- Wyraźna zmiana w zachowaniu dziecka – wycofanie, zubożenie lub nadmierne pobudzenie, problemy w regulacji emocji, które trudno wyjaśnić stanem zdrowia czy okolicznościami.
- Dziecko zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku, jest zbyt infantylne lub nadmiernie dojrzałe.
- Wyraźnie odmienne zachowanie dziecka w obecności rodzica/opiekuna oraz w towarzystwie pozostałych osób.
- Dziecko boi się rodzica/opiekuna.
- Długotrwały, silny, niemożliwy do ukojenia płacz.
- Opóźnienie w rozwoju fizycznym lub emocjonalnym.
- Strach przed określonymi osobami, sytuacjami, miejscami i nasilony niepokój.
- Problemy ze snem, koszmary senne, lęk przed zasypianiem.
- Moczzenie, moczzenie nocne, zanieczyszczanie kałem.
- Zaburzenia jedzenia, odmowa jedzenia lub nadmierne objadanie się, wymioty.
- Powtarzające się lub przymusowe zachowania seksualne.
- Dziwne lub nieadekwatne do wieku zainteresowanie seksem (np. dziecko jest nadmiernie rozbudzone, dużo mówi o seksie, używa zbyt dorosłego lub wulgarnego słownictwa, wykazuje znajomość szczegółów związanych z aktywnością seksualną).

- Przejawy zachowań seksualnych u dzieci przed okresem dojrzewania, np. zachowania odtwórcze, w tym kontakt ustno-genitalny z innym dzieckiem lub lalką, dotykanie lub proszenie o dotykanie okolic narządów płciowych, wkładanie lub próba włożenia przedmiotu, palca lub penisa do pochwy lub odbytu innego dziecka.
- Niechęć do przebierania się w towarzystwie innych.
- Samookaleczanie się, nadużywanie substancji psychoaktywnych.

Na jakie zachowania ze strony rodzica/opiekuna warto zwrócić uwagę?

- Ignoruje urazy fizyczne u dziecka lub przypisuje odpowiedzialność za ich powstanie osobie trzeciej lub podaje przyczyny powstania urazu niespójne z objawem.
- Wykazuje brak (lub nadmiar) zainteresowania stanem zdrowia dziecka.
- Nie reaguje na płacz, ból dziecka, nie okazuje emocji podczas opowiadania o dziecku.
- Jest emocjonalnie niedostępny, nie reaguje na obecność dziecka, a w szczególności niemowlęcia.
- Ma negatywne lub wrogie nastawienie do dziecka, odrzuca je lub robi z niego kozła ofiarnego, obwinia za przemoc („to jego wina”, „ona mnie sprowokowała”).
- Ma niewłaściwe rozwojowo oczekiwania lub interakcje z dzieckiem (wysokie wymagania wobec obowiązku szkolnego, brak akceptacji błędów, oczekiwanie wykonywania zadań lub podejmowania zachowań, na które dziecko nie jest jeszcze gotowe).
- Stosuje groźby, surową dyscyplinę, w tym kary fizyczne.
- Wykorzystuje dziecko do zaspokajania potrzeb osoby dorosłej (np. poprzez angażowanie go w spory między opiekunami lub stawianie w roli opiekuna i powiernika osoby dorosłej).
- Nie zapewnia odpowiedniej socjalizacji dziecka (np. angażuje dziecko w działania niezgodne z prawem, nie dostarcza odpowiedniej stymulacji lub edukacji).
- Przejawia nadopiekuńczość wobec dziecka, izoluje je od rówieśników, kontroluje każdą jego aktywność.
- Przekracza dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym, np. podczas zabawy z dzieckiem.
- Jest bezradny życiowo, niezaradny lub w stanie zdrowia uniemożliwiającym zadbanie o potrzeby dziecka.
- Nadużywa alkoholu i środków psychoaktywnych.
- Stosuje przemoc wobec innych członków rodziny.

Diagnoza objawów przemocy fizycznej leży w kompetencjach lekarza, pewne symptomy można jednak zaobserwować w codziennym kontakcie z dzieckiem i powinny one być sygnałem do wnikliwej dalszej obserwacji oraz konsultacji medycznej.

Objawy fizyczne na ciele dziecka:

- Pręgi na plecach, nogach i rękach;
- Złamania;
- Wybicia palców;
- Pęknięcia skóry;

- Strupy w miejscach przyczepu małżowin usznych do czaszki;
- Krwawe wylewy do obu gałek ocznych;
- Ślady po przypalaniu papierosem, przypominające pozostałości po ospie;
- Zasinienia na ciele dziecka, szczególnie takie, kiedy jeden ślad pokrywa się z drugim;
- Liczne, na różnym etapie gojenia, znaki odbitej dłoni na ciele dziecka;
- Krwawe sine ślady na podszewkach stóp.

Objawy fizyczne wykorzystania seksualnego:

- Ciąża, która powstała u osoby poniżej 15. r.ż.;
- Choroby przenoszone drogą płciową (z wyłączeniem zakażenia podczas porodu).
- Obecność nasienia w otworach ciała dziecka;
- Urazy genitaliów i odbytu dziecka;
- Infekcje i stany zapalne okolic intymnych, zwłaszcza nawracające.

Symptomy wynikające z zaniedbania:

- Dziecko jest brudne, często nieprzyjemnie pachnie, nie jest prawidłowo pielęgnowane (np. pozostawiane przez długi czas w zabrudzonych pieluchach).
- Dziecko nie otrzymuje odpowiedniej opieki medycznej (np. nie jest szczepione, nie ma okularów, nie otrzymuje zaleconych leków).
- Dziecko jest ubrane nieadekwatnie do pogody.
- Dziecko opuszcza się w nauce, jest często nieobecne w szkole czy przedszkolu.
- Dziecko nie otrzymuje regularnych posiłków, jest głodne, kradnie jedzenie kolegom.
- Dziecko przebywa w otoczeniu nieprzystosowanym do swojego etapu rozwojowego, co zagraża jego bezpieczeństwu.
- Dziecko, którego stopień rozwoju na to nie pozwala, w szczególności dziecko poniżej 7 roku życia, pozostaje w domu bez opieki osoby dorosłej⁷.

⁷ Pozostawienie dziecka w wieku poniżej 7 lat samego w domu, jako dopuszczenie do jego przebywania w warunkach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka, stanowi wykroczenie z art. 106 Ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2119). Wykroczenie to może popełnić wyłącznie osoba mająca obowiązek nadzoru lub opieki nad dzieckiem. W przypadku starszych dzieci odpowiedzialność będzie oceniana indywidualnie, w zależności od tego, czy osoba pozostawiona była w stanie rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem, które mogło (lecz nie musiało) zagrażać jego zdrowiu. Popełnienie wykroczenia ma charakter formalny, tzn. wystarczy dopuszczenie do przebywania dziecka w takich okolicznościach, żaden skutek w postaci np. uszczerbku na zdrowiu nie musi zaistnieć, aby można było mówić o odpowiedzialności z tego artykułu.

Dlaczego dzieci są krzywdzone?

Badania oraz praktyka pracy z rodziną i dzieckiem pozwalają na wyodrębnienie czynników, które bardzo często współwystępują z krzywdzeniem dziecka⁸. Określenie czynników ryzyka nie oznacza, że w każdej rodzinie, w której je zdiagnozowano, dochodzi do przemocy wobec dziecka. Wskazują jednak na zwiększone prawdopodobieństwo występowania zjawiska krzywdzenia. Wpływ poszczególnych czynników nie jest jednakowo silny. Jednocześnie brak czynników ryzyka nie wyklucza tego, że dziecko może doświadczyć przemocy w rodzinie lub poza nią.

Wiedza o czynnikach ryzyka jest pomocna przy identyfikacji dzieci, które są szczególnie narażone na krzywdzenie oraz przy projektowaniu działań profilaktycznych.

WYRÓŻNIAMY 3 GRUPY CZYNNIKÓW RYZYKA KRZYWDZENIA:

1. Czynniki środowiskowe, wynikające z sytuacji społecznej rodziny, a także cech środowiska, w którym ona funkcjonuje, takich jak:

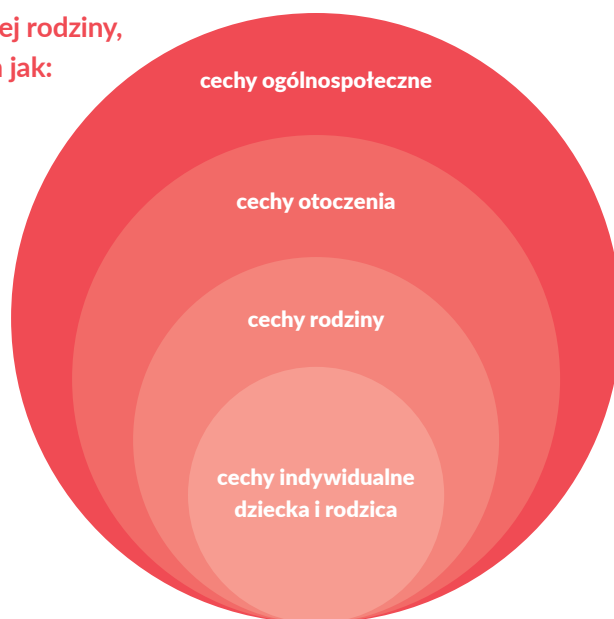
- izolacja społeczna – brak lub ubogie relacje z otoczeniem,
- marginalizacja społeczna i ubóstwo – funkcjonowanie rodziny w warunkach ograniczonych możliwości zaspakajania potrzeb materialnych, zdrowotnych oraz dotyczących relacji społecznych,
- przemoc, wysoka przestępczość w środowisku zamieszkania rodziny.

2. Czynniki rodzinne, czyli cechy charakteryzujące funkcjonowanie systemu rodzinnego i cechy członków rodziny, takie jak:

- uzależnienia,
- choroba psychiczna rodzica (np. depresja, schizofrenia),
- przemoc domowa, doświadczenie przemocy w rodzinie pochodzenia rodziców,
- samotne rodzicielstwo,
- obecność niespokrewnionych osób dorosłych w rodzinie z dzieckiem, np. partnerów/partnerek rodzica,
- konflikty.

3. Czynniki związane z dzieckiem – cechy charakteryzujące fizyczne i psychiczne funkcjonowanie dziecka, mogące wpływać na sposób wchodzenia przez nie w interakcje z najbliższym otoczeniem, takie jak:

- przedwczesne narodziny i/lub niska waga urodzeniowa, narodziny bliźniąt lub urodzenie przed upływem 18 miesięcy od poprzedniego porodu matki,
- wiek dziecka – dzieci poniżej 3. r.ż. są szczególnie narażone na krzywdzenie,
- niepełnosprawność dziecka (fizyczna lub intelektualna),

⁸ P.S. Pinheiro, The world report on violence against children, Lizbona 2006, <https://digitallibrary.un.org/record/587334?v=pdfE>. Jarosz, A. Nowak, Dzieci – ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Warszawa 2012

- przewlekłe choroby,
- problemowe zachowania dziecka (np. ADHD, zakłócenia w funkcjonowaniu społeczno-emocjonalnym).

Istnieje również wiele czynników ochronnych, które zmniejszają ryzyko, że dziecko doświadczy krzywdzenia, a w razie wystąpienia przemocy – mogą złagodzić jej niekorzystny wpływ na rozwój dziecka.

NALEŻĄ DO NICH:

- obecność dorosłego opiekuna, który tworzy bezpieczną, pozytywną relację z dzieckiem i wspiera je emocjonalnie,
- dobrostan psychiczny rodziców/opiekunów,
- przygotowanie do rodzicielstwa, wiedza o rozwoju dziecka i świadomość kompetencji rodzicielskich,
- silna wspierająca rodzinę sieć wsparcia społecznego i stabilne, pozytywne relacje z otoczeniem,
- pozytywne relacje z rówieśnikami i zaangażowanie dziecka w rozwijające aktywności poza szkołą,
- wrażliwość instytucji, w których przebywa dziecko, na prawa dziecka i jego potrzeby,
- wczesna reakcja na sytuacje, w których istnieje zagrożenie dobra dziecka ze strony otoczenia.

Z najnowszych badań FDDS dotyczących skali przemocy wobec dzieci w Polsce wynika, że spośród badanych czynników ryzyka przemocy wobec dzieci najbardziej znaczące są:

- nadużywanie alkoholu przez domownika – 3,5 razy większe ryzyko doświadczenia przemocy ze strony osoby bliskiej, 3 razy większe ryzyko zaniedbania fizycznego dzieci poniżej 12. r.ż., 2 razy większe ryzyko wykorzystania seksualnego,
- choroba psychiczna domownika – 4 razy większe ryzyko doświadczenia przemocy rówieśniczej, 2 razy większe ryzyko wykorzystania seksualnego,
- używanie narkotyków przez domownika – 2 razy większe ryzyko przemocy domowej, 3 razy większe ryzyko wykorzystania seksualnego.

Istotnym czynnikiem chroniącym jest posiadanie przez dziecko wsparcia społecznego ze strony dorosłego⁹.

⁹ K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, Sz. Wójcik (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce, 2023*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, https://fdds.pl/_Resources/Persistent/4/0/d/e/40de383c074981a2c2061800f8a565d2f4d53b55/Raport%20Diagnoza%20Przemocy%20wobec%20Dzieci%202023.pdf.

Konsekwencje krzywdzenia¹⁰

Skąd się biorą skutki krzywdzenia?

ZNACZENIE PIERWSZYCH DOŚWIADCZEŃ

W pierwszych trzech latach życia kluczowym czynnikiem rozwoju dziecka jest jakość relacji z opiekunami. Na podstawie doświadczeń związanych z jakością opieki ze strony głównego opiekuna (najczęściej matki) – tego w jaki sposób reaguje na sygnalizowane przez dziecko potrzeby, jak szybko to robi, czy jej/jego działania są adekwatne do potrzeby dziecka, jakie jest emocjonalne nastawienie rodzica do dziecka) dziecko tworzy strategię zachowania, które służą osiągnięciu bliskości z opiekunem i zaspokajaniu potrzeb. Strategie te opisywane są jako wzorce przywiązania.

Od typu wzorca przywiązania zależy to, jak dziecko będzie funkcjonować społecznie i emocjonalnie, jakie relacje nawiązywać w kontaktach z rówieśnikami, dorosłymi i partnerami.

Jakość relacji z opiekunem wpływa także na to, czy dziecko rozwija umiejętność regulacji procesów wewnętrznych i zachowania, jaki obraz siebie buduje i czy zyskuje „bazowe zaufanie” – czyli przekonanie, że może polegać na innych i na sobie w zaspokajaniu swoich potrzeb, że samo jest godne zaufania. Stanowi to podstawę poczucia tożsamości – że jest się sobą, jest się w porządku i bezpieczne jest bycie w kontakcie z innymi ludźmi.

Te doświadczenia dziecka stanowią jego wyposażenie do dalszego rozwoju i wpływają na to, w jaki sposób będzie ono zdobywać kolejne kompetencje, budować autonomię, doświadczać sprawczości, eksperymentować i poznawać świat. Dorastając, dziecko coraz mniej potrzebuje bezpośredniej obecności opiekuna do fizycznego przetrwania, ale ważna jest dla niego świadomość istnienia „bezpiecznej przystani”, do której się może zwrócić. Taki optymalny wzorzec przywiązania nazywamy „bezpiecznym”.

Gdy dziecko doznaje przemocy lub zaniedbania w dzieciństwie, zwłaszcza ze strony najbliższych opiekunów, gdy opiekun nie zaspokaja potrzeb dziecka lub robi to w sposób nieregularny lub trudny do przewidzenia, gdy jest niedostępny, okazuje dziecku niechęć, odrzuca je, dziecko wykształca pozabezpieczny wzorzec przywiązania: lękowo-unikający, lękowo-ambiwalentny lub zdezorganizowany.

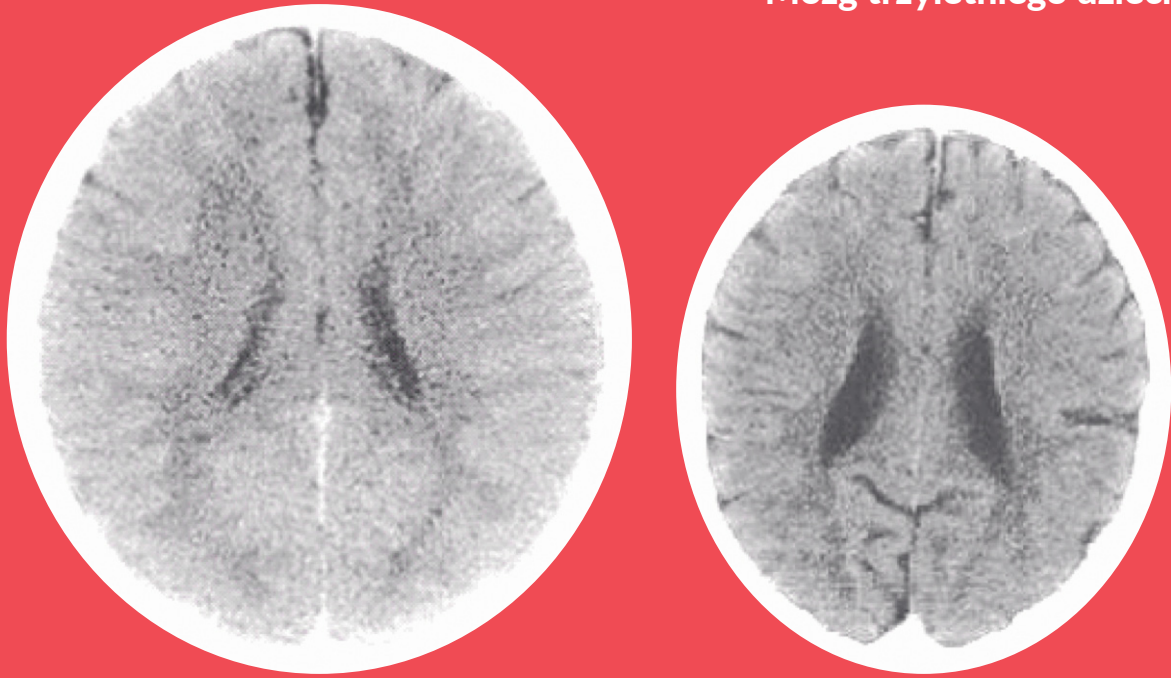
Pozabezpieczne wzorce przywiązania wiążą się z nieadaptacyjnymi zachowaniami dziecka, brakiem umiejętności regulacji, utrudniają jego rozwój emocjonalny, fizyczny i społeczny. Powodują, że tworzy ono wewnętrzny obraz siebie jako osoby mało wartościowej, niechcianej i niezasługującej na dobre traktowanie, a obraz świata i innych dorosłych jest zagrażający, niegodny zaufania i wrogi.

UKŁAD NERWOWY

Dziecko rodzi się z nieukształtowanym układem nerwowym. Jego mózg, choć posiada główne struktury, jest bardzo niedojrzały. Stanowi około 25% mózgu osoby dorosłej. Najbardziej intensywny rozwój mózgu następuje w pierwszych 3 latach życia, ale niektóre jego części (kora czołowa) rozwijają się aż do wieku dorosłego – 20–25 lat. Rozwój mózgu polega na tworzeniu nowych połączeń między komórkami nerwowymi na podstawie doświadczeń dziecka i jego interakcji ze środowiskiem.

10 National Scientific Council on the Developing Child (2005/2014). *Excessive Stress Disrupts the Architecture of the Developing Brain: Working Paper 3. Updated Edition*, <http://www.developingchild.harvard.edu>; M. Klecka, I. Palicka (2018). *Trauma rozwojowa u dzieci – perspektywa neurorozwojowa*. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(2), 26–37; A. Szczepaniak (2016). *Zaburzenia więzi jako efekt wczesnodziecięcego krzywdzenia dziecka*. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(3), 74–90; *Child Welfare Information Gateway* (2019). *Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Children's Bureau, https://www.childwelfare.gov/pubpdfs/long_term_consequences.pdf.

Mózg trzyletniego dziecka

Nieprawidłowy rozwój mózgu w następstwie zaniedbania we wczesnym dzieciństwie. Po lewej stronie przedstawiono obraz z tomografii komputerowej zdrowego trzylatka ze średnim rozmiarem głowy (50. percentyl). Obraz po prawej stronie pochodzi od trzyletniego dziecka doświadczającego skrajnego zaniedbania. Mózg tego dziecka jest znacznie mniejszy niż przeciętnie, ma powiększone komory oraz wykazuje cechy zaniku kory mózgowej.

* B. D. Perry, D. Pollard (1997). *Altered Brain Development Following Global Neglect in Early Childhood*. Society For Neuroscience: Proceedings from Annual Meeting (New Orleans, LA, USA, 25-29 października 1997). abstract, https://www.researchgate.net/publication/260387981_Altered_Brain_Development_following_Global_Neglect_in_Early_Childhood.

Badania wskazują, że doświadczenie krzywdzenia w dzieciństwie utrudnia tworzenie połączeń między neuronami, wymianę informacji pomiędzy różnymi strukturami w mózgu, a także może uszkadzać ważne obszary odpowiedzialne za: uczenie się, pamięć, rozpoznawanie i regulację emocji, analizę i ocenę sytuacji i adekwatne do niej reagowanie.

TOKSYCZNY STRES

Toksyczny stres odnosi się do sytuacji, w której dziecko doświadcza silnej, częstej lub długotrwałej reakcji na negatywne doświadczenia i nie ma w swoim otoczeniu wspierającego dorosłego, który pełniłby funkcję bufora łączącego następstwa napięcia.

Hormony stresu, adrenalina i kortyzol, które w sytuacji stresowej produkowane są w organizmie, w normalnych okolicznościach pomagają w radzeniu sobie ze stresorami, a następnie po ustaniu trudnej sytuacji są metabolizowane i usuwane z organizmu.

W przypadku toksycznego stresu duże ilości adrenaliny i kortyzolu stale oddziałują na organizm dziecka. Układ nerwowy permanentnie znajduje się w stanie pobudzenia. Ma to negatywny wpływ na rozwój mózgu, a także na układ odpornościowy, metabolizm, układ krwionośny, mięśniowy i kostny.

Skąd wiemy, jak negatywne doświadczenia z dzieciństwa wpływają na dalsze życie?

Od lat 90. XX wieku na świecie prowadzi się wiele badań nad tym, jak negatywne doświadczenia z dzieciństwa (ACE, *Adverse Childhood Experience*) wpływają na dalsze życie.

NEGATYWNE DOŚWIADCZENIA Z DZIECIŃSTWA (ACE'S):

- Przemoc fizyczna
- Przemoc seksualna
- Przemoc emocjonalna
- Zaniedbanie fizyczne i/lub emocjonalne
- Dorastanie w rodzinie, w której występowało uzależnienie
- Choroba psychiczna w rodzinie
- Bycie świadkiem przemocy domowej
- Problemy z prawem w rodzinie (np. pobyt w więzieniu członka rodziny)
- Rozwód lub rozstanie rodziców
- Doświadczenie przemocy rówieśniczej
- Inne, jak: doświadczenie śmierci lub utraty rodzica, bliskiego krewnego lub przyjaciela, niestabilna sytuacja życiowa - niedostatek, bezdomność, poważna choroba lub uraz, bycie świadkiem przemocy, poważna choroba w rodzinie, doświadczenie uchodźstwa, oddzielenie od osób bliskich¹¹.

Z BADAŃ NAD ACE'S WYNIKA, ŻE OSOBY Z NEGATYWNYMI DOŚWIADCZENIAMI Z DZIECIŃSTWA SĄ, W PORÓWNANIU Z OSOBAMI BEZ TAKICH DOŚWIADCZEŃ, BARDZIEJ NARAŻONE NA:

- podejmowanie zachowań niekorzystnych dla zdrowia, takich jak palenie tytoniu, nadużywanie alkoholu, używanie innych substancji psychoaktywnych, ryzykowne zachowania seksualne, próby samobójcze,
- wystąpienie chorób autoimmunologicznych, częstych bólów głowy, choroby wieńcowej i innych schorzeń układu krążenia, udaru, astmy, przewlekłej obturacyjnej choroby płuc, raka, choroby nerek, cukrzycy, otyłości, HIV, chorób przenoszonych drogą płciową,
- problemy ze zdrowiem reprodukcyjnym, takie jak poronienia, ciąża w wieku nastoletnim, nieplanowana ciąża,
- niepowodzenia w życiu społecznym, bezrobocie, marginalizację, przerwanie edukacji,
- zaburzenia zdrowia psychicznego i uzależnienia od substancji psychoaktywnych,
- stosowanie i doświadczanie przemocy w relacjach intymnych, przemocy seksualnej, przemocy rówieśniczej i zachowań autodestrukcyjnych (samookaleceń).

¹¹ The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis, Karen Hughes, Mark A Bellis, Katherine A Hardcastle, Dinesh Sethi, Alexander Butchart, Christopher Mikton, Lisa Jones, Michael P Dunne, *Lancet Public Health* 2017; 2: e356-66 DOI: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4).

Najważniejszy wniosek z tych badań dotyczy **kumulatywnego charakteru wpływu negatywnych doświadczeń na zdrowie i dalsze życie**. Oznacza to, że im więcej dana osoba doznała negatywnych doświadczeń w dzieciństwie, tym większe jest ryzyko, że będzie miało to poważne, trwałe konsekwencje dla całego jej dalszego życia, np. zdrowia, samopoczucia psychicznego, zdolności wykorzystania edukacji i potencjału zawodowego, relacji z innymi ludźmi.

Za liczbę ACE, które w sposób znaczący zwiększają wystąpienie powyższych konsekwencji, uznaje się więcej niż 2 ACE. Osoby, które doświadczyły 2 lub więcej ACE (w porównaniu z osobami z 0 ACE):

- 2 razy częściej nadużywają alkoholu i zapadają na choroby układu oddechowego,
- 1,5 raza częściej chorują na raka, choroby układu krwionośnego i cukrzycę oraz
- 2,5 raza częściej doświadczają zaburzeń lękowych i depresji¹².

Z kolei u osób, które miały 4 lub więcej negatywnych doświadczeń, 12 razy częściej obserwuje się uzależnienia, próby samobójcze i epizody depresji¹³ oraz ponad 7 razy częściej stosowanie przemocy i zachowania autoagresywne¹⁴.

Fakty o konsekwencjach krzywdzenia

- Krzywdzenie dzieci ma także poważne skutki społeczne, takie jak ogromne koszty działalności określonych służb: socjalnych, policji, leczenia i psychoterapii osób pokrzywdzonych i sprawców, a także obniżenie jakości życia nie tylko osób bezpośrednio doświadczających krzywdzenia, ale ich rodzin i otoczenia.
- Nie istnieje jeden określony zespół skutków krzywdzenia. Następstwa negatywnych doświadczeń będą u każdego dziecka inne, zależą bowiem od wielu czynników. Wpływa na nie, między innymi, rodzaj doznanej przemocy, czas jej trwania, częstotliwość jej występowania, płeć, wiek i poziom rozwoju dziecka oraz inne jego indywidualne cechy, a także relacje, jakie tworzy dziecko z najbliższymi opiekunami oraz osobami z jego otoczenia.
- Istotną rolę w ograniczeniu skutków krzywdzenia odgrywa wczesna interwencja, polegająca na zatrzymaniu przemocy wobec dziecka najszybciej jak to jest możliwe po rozpoznaniu, że doświadczona ono krzywdzenia, oraz na objęciu go profesjonalnym wsparciem i pomocą psychologiczną.
- Najbardziej niekorzystne dla dziecka jest długotrwałe doświadczanie różnych rodzajów krzywdzenia ze strony bliskich osób.

12 Bellis, M. A., Hughes, K., Ford, K., Ramos Rodriguez, G., Sethi, D., & Passmore, J. (2019). Life course health consequences and associated annual costs of adverse childhood experiences across Europe and North America: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet. Public health*, 4(10), e517–e528. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(19\)30145-8](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(19)30145-8).

13 V. J. Felitti, R. F. Anda, D. Nordenberg, D. F. Williamson, A. M. Spitz, V. Edwards, M. P. Koss & J. S. Marks (1998). *Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258, [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(98)00017-8).

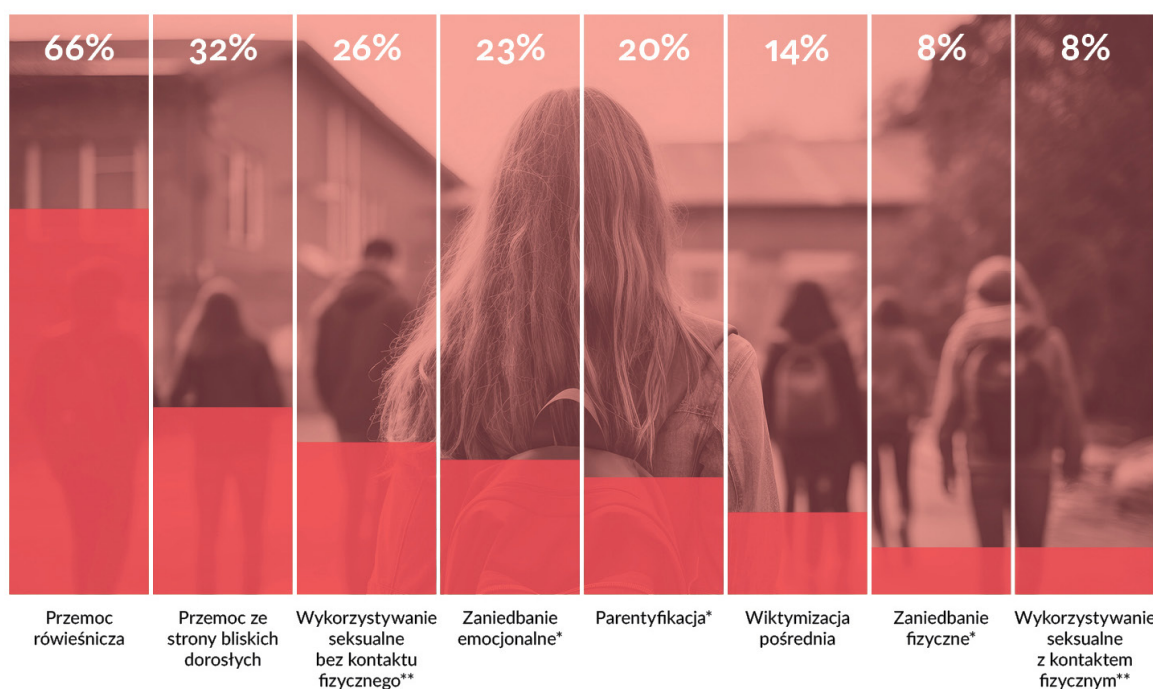
14 Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L., & Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet. Public health*, 2(8), e356–e366. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4).

Skala krzywdzenia dzieci w Polsce

Najnowsze dane dotyczące skali problemu krzywdzenia dzieci w Polsce pochodzą z badania zrealizowanego przez Fundację Dajemy Dzieciom Się w 2023 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie 2026 nastolatków w wieku 11–17 lat¹⁵.

79% respondentów w wieku **11–17 lat** choć raz doświadczyło w swoim życiu przemocy lub zaniedbania. **52%** doświadczyło przemocy lub zaniedbania w roku poprzedzającym badanie. Ponad co czwarty ankietowany (**27%**) został pokrzywdzony w swoim życiu więcej niż dwiema różnymi kategoriami przemocy.

Wykres przedstawia dane dotyczące tego, jaki odsetek badanych doświadczył przemocy w 8 kategoriach – przemoc rówieśnicza, przemoc ze strony bliskich dorosłych (zarówno fizyczna, jak emocjonalna), wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego, zaniedbanie emocjonalne, parentyfikacja (czyli odwrócenie ról, gdy dziecko przejmuje odpowiedzialności dorosłego w rodzinie), wiktymizacja pośrednia (gdy dziecko jest świadkiem przemocy), zaniedbanie fizyczne i wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym.

*pytania zadawane od 12 r.ż., n = 1717.
**pytania zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

Badanie na ogólnopolskiej próbie
N = 2026 nastolatków w wieku 11–17 lat.
Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości

15 K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, Sz. Wójcik (2023). Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce..., op. cit.

Ujawnienie krzywdzenia

Badania porównawcze oficjalnych statystyk dotyczących krzywdzenia dzieci oraz danych z badań społecznych jednoznacznie potwierdzają, że większość przypadków krzywdzenia nie jest ujawniana.

Ważne fakty o ujawnieniu krzywdzenia

CO UTRUDNIA DZIECKU UJAWNIENIE, ŻE ZOSTAŁO SKRZYWDZONE? MOŻE TO BYĆ:

- uczucie wstydu,
- lęk o przyszłość własną i członków rodziny,
- przekonanie, że interwencja z zewnątrz nasili przemoc,
- lojalność wobec rodziny/grupy,
- obawa o poniesienie przez rodzinę negatywnych konsekwencji (np. że ktoś wyrzuci teraz rodzinę z mieszkania, deportuje, wsadzi kogoś do więzienia itd.),
- ambiwalencja uczuć wobec sprawcy krzywdzenia,
- myślenie życzeniowe „że wszystko się ułoży”,
- silna więź ze sprawcą krzywdzenia,
- manipulacja ze strony sprawcy, zobowiązanie do tajemnicy, szantaż,
- przekonanie, że to ono jest winne i sprowokowało przemoc,
- trudności językowe i nieznanostwo odpowiedniego słownictwa, aby nazwać to, co się wydarzyło.

Ujawnieniu krzywdzenia nie sprzyjają przekonania, które w dziecku ugruntowuje doświadczenie przemocy, takie jak: „Nie jestem dla nikogo ważny/ważna”, „Nie mam na nic wpływu”, „Świat dorosłych jest niebezpieczny”, „Nikt nie może mi pomóc”.

ZNACZENIE POSTAWY DOROSŁYCH W RODZINIE

Wpływ na ujawnienie krzywdzenia przez dziecko ma również postawa innych dorosłych w rodzinie. Dorośli stosują różne mechanizmy obronne, takie jak racjonalizacja, zaprzeczanie, bagatelizowanie, minimalizowanie, wyparcie, odcięcie się.

Często „rodzic niekrzywdzący” lub inna osoba dorosła obecna w życiu dziecka (np. babcia, ciotka, wuj), która nie jest bezpośrednim sprawcą przemocy wobec dziecka, ale wie o niej i nie podejmuje działania w celu zatrzymania przemocy:

- ukrywa problem przemocy w rodzinie przed otoczeniem,
- jest bierny/bierna wobec problemu,
- chroni sprawcę.

Przyczyny ukrywania problemu i biernej postawy są złożone. Mogą to być m.in.:

- zależność ekonomiczna i emocjonalna od sprawcy,
- wzorzec rodziny patriarchalnej,

- lęk przed stygmatyzacją, naznaczeniem społecznym, narażeniem osoby poszkodowanej na uwarunkowaną kulturowo przemoc w obronie honoru rodziny, utratą dzieci,
- poczucie zagrożenia ze strony sprawcy,
- lęk przed rozpadem rodziny,
- doświadczenie przemocy w rodzinie pochodzenia,
- cechy osobowości bierno-zależnej (np. stała zależność od innych – od ich dostępności, obecności, kontaktu z nimi, od ich „porad”, oddanie wszelkich decyzji w ręce innych osób),
- negatywne doświadczenia związane z poszukiwaniem wsparcia i pomocy poza rodziną, brak zaufania do służb, lęk przed formalnoprawnymi konsekwencjami ujawnienia problemu,
- stereotypowe rozumienie potrzeb dziecka,
- ochrona własnego pozytywnego wizerunku jako rodzica, partnera seksualnego.

CO WARTO WIEDZIEĆ O UJAWNIENIU PRZEZ DZIECKO KRZYWDZENIA?

- Na ogół ujawnienie przemocy nie jest aktem jednorazowym, ale długim procesem. Dziecko dojrzewa do tego, aby opowiedzieć komuś, czego doświadcza. Może się zdarzyć, że robi to w sposób ostrożny, nie wprost, zaczynając od informacji mało znaczących lub przypisując swoje doświadczenia innym dzieciom, sondując i obserwując reakcje dorosłego.
- Ujawnienie przemocy może nastąpić nieoczekiwanie lub w kontekście sytuacji wyzwalającej wspomnienie krzywdzenia – np. po obejrzeniu filmu, omawianiu lektury czy po zajęciach profilaktycznych.
- Impulsem do ujawnienia może być sytuacja, w której sprawca zaczyna krzywdzić inne dziecko z rodziny.
- Ujawnieniu krzywdzenia towarzyszą różne emocje – czasem takie, których nie spodziewamy się w takiej sytuacji. Zamiast skargi czy smutku może pojawić się bagatelizowanie własnych doświadczeń czy żartowanie na ich temat. Dziecko może okazywać ambiwalencję uczuć wobec sprawcy, obok lęku – miłość, podziw, tęsknotę.
- Dziecko nie od razu podaje kompletne informacje o tym, co się wydarzyło, może też wycofywać się, zaprzeczać wcześniej podanym treściom, modyfikować je.
- Dziecko może powiedzieć, że doświadczyło krzywdzenia jeden raz, w przeszłości, a dopiero na końcu rozmowy ujawnić, że jest krzywdzone od dłuższego czasu, do chwili obecnej.
- Z międzynarodowych danych wynika, że zaledwie 2-6% dzieci fałszywie oskarża rodziców/opiekunów o przemoc, natomiast aż 75% dzieci stara się ochronić sprawców utrzymując, że nie są krzywdzone.¹⁶

W odpowiedzi na pytanie o osobę, do której może się zwrócić w trudnej sytuacji życiowej, co ósme dziecko wskazało innego niż rodzic dorosłego z rodziny (26%), psychologa lub pedagoga (13%) i nauczyciela lub nauczycielkę (11%)¹⁷.

¹⁶ Faller, K. C. (2007). Coaching children about sexual abuse: A pilot study of professionals' perceptions. *Child Abuse & Neglect*, 31(9), 947-959.

O'Donohue, W., Cummings, C., & Willis, B. (2018). The frequency of false allegations of child sexual abuse: A critical review. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(5), 459-475.

Trocmé N, Bala N., (2005). False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1333-1345.

Bradley, A. R., & Wood, J. M. (1996). How do children tell? The disclosure process in child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 20(9), 881-891.

¹⁷ K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, Sz. Wójcik (2023). Diagnostyka przemocy wobec dzieci w Polsce..., op. cit.

Rozmowa z dzieckiem o doświadczeniu krzywdzenia

Potrzeba rozmowy z dzieckiem może pojawić się w sytuacji, w której podejrzewasz, że doświadcza ono krzywdzenia i chcesz to zweryfikować. Weryfikację należy tu rozumieć jako zebranie większej ilości informacji, które pozwolą Ci ocenić, czy dziecko jest krzywdzone i jakie działania należy w związku z tym podjąć. Celem tej rozmowy jest skupienie się na dziecku i jego ewentualnych doświadczeniach, natomiast nie jest nim wchodzenie w rolę „służb śledczych”. Możesz podjąć próbę nawiązania kontaktu, zapytać dziecko o jego samopoczucie, postarać się dowiedzieć, czy coś je trapi. Dalsze kroki, np. w formie interwencji prawnej, możesz podjąć, nawet jeśli nie uda Ci się nawiązać kontaktu z dzieckiem lub nie będzie ono chciało rozmawiać.

Z czym może mierzyć się dziecko?

- z uczuciem wstydu
- z uczuciem lęku o przyszłość własną i członków rodziny
- z chęcią chronienia sprawcy/sprawczyni, jeśli jest to członek rodziny
- z miłością do sprawcy/sprawczyni, jeśli jest nim osoba bliska lub ważna dla dziecka
- ze strachem, że sprawca/sprawczyni zrealizuje swoje groźby, jeśli dziecko zacznie mówić
- z brakiem zaufania do dorosłych: sądzi, że nikt mu nie uwierzy i zostanie zignorowane
- z brakiem wiary w możliwość zmiany swojej sytuacji
- z brakiem odpowiedniego słownictwa, aby opowiedzieć o tym, co się zdarzyło
- z poczuciem zdrady wobec swoich bliskich lub innej ważnej grupy, do której przynależy dziecko
- z poczuciem winy (może uważać, że to ono spowodowało, nie obroniło się, że zniszczy rodzinę)
- ze strachem przed skutkami bezpośrednimi związanymi z konkretną sytuacją rodziny: że ktoś oddzieli dziecko od rodziców, rodzeństwa, wyśle do internatu, deportuje, wsadzi kogoś do więzienia itd. Pamiętaj: nie ma znaczenia, czy scenariusz wyobrażany sobie przez dziecko jest realistyczny, czy nie. Znaczenie ma to, że dziecko w ten scenariusz wierzy, a sprawca/sprawczyni najczęściej podsycą ten lęk w dziecku

Z czym może mierzyć się dorosły?

- z trudnymi emocjami, takimi jak złość, lęk, bezradność
- z obawą przed dodatkowym skrzywdzeniem dziecka podczas rozmowy
- z obawą przed mieszaniem się w „nie swoje sprawy”, utrudnieniem sobie pracy
- z brakiem znajomości odpowiedniego słownictwa, np. podczas rozmowy o wykorzystaniu seksualnym
- z wątpliwościami, czy dziecko mówi prawdę
- z odruchowym odrzucaniem trudnych opowieści ze strony dziecka (np. „na pewno nie było w rzeczywistości aż tak źle”, „on przesadza”, „gdyby to była prawda, ktoś wcześniej by to na pewno zauważył”)
- z poczuciem niezrozumienia ze strony współpracowników
- z brakiem wiedzy nt. możliwości pomocy i procedur postępowania

Co ważne, rozmowę z dzieckiem, gdy występuje potrzeba interwencji możesz przeprowadzić bez wiedzy/zgody rodzica, gdyż realizujesz w ten sposób działania związane z obowiązkiem – prawnym¹⁸ lub społecznym¹⁹ – reagowania na przemoc wobec dzieci.

18 Artykuł 240 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.), art. 304 §2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.), dalej jako kodeks postępowania karnego

19 Art. 304 §1 kodeksu postępowania karnego, a także art. 12 §1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, który niekiedy – w stosunku do funkcjonariuszy publicznych – może przybrać postać obowiązku prawnego

Zdarza się, że niektórzy dorośli otrzymujący zgłoszenie o podejrzeniu krzywdzenia dziecka wpadają na pomysł skonfrontowania relacji dziecka z relacją osoby podejrzaną o krzywdzenie dziecka. W tym celu zapraszają obie strony i usiłują ustalić, kto ma rację, a kto kłamie. Nigdy nie wolno tego robić. Dziecku, które jest krzywdzone lub może być krzywdzone, należy się przede wszystkim wysłuchanie, wsparcie i przekazanie sprawy odpowiednim służbom bądź instytucjom do dalszego wyjaśnienia.

Zdarza się, że dziecko samo wybiera osobę, której zwierzy się ze swoich problemów lub wyjawia informację o krzywdzeniu. Jeśli tak się stanie, oznacza to, że dziecko obdarza tę osobę zaufaniem i wierzy, że może liczyć na jej wsparcie.

Jeżeli jako osoba zobowiązana do podjęcia interwencji w przypadku podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone, sam/sama inicjujesz rozmowę z dzieckiem, ważne jest, abyś na wstępie zadbał/zadbała przede wszystkim o zdobycie jego zaufania.

Rozmowa z dzieckiem na temat doznanej przemocy jest trudna zarówno dla profesjonalisty, jak i dla dziecka. Uświadomienie sobie własnych trudności oraz trudności dziecka ułatwia skuteczną pomoc.

ORGANIZACJA ROZMOWY Z DZIECKIEM

- Miejsce rozmowy powinno być terenem neutralnym, możliwie cichym i bezpiecznym. Warto przygotować dodatkowe materiały: papier, kredki, maskotki. Lepiej, aby osoba prowadząca rozmowę nie siedziała za biurkiem, które będzie oddzielać ją od dziecka. Warto również zapewnić dziecku takie miejsce/pozycję, aby jego stopy mogły dotykać podłogi. Jeżeli rozmowa dotyczy przemocy fizycznej i/lub seksualnej, wskazane jest, aby dziecko mogło pokazywać miejsca urazów na lalce czy maskotce, a nie na własnym ciele.
- Należy zadbać o odpowiedni czas na rozmowę. Ten czas powinien być zarezerwowany wyłącznie dla dziecka.
- Dziecko będzie czuło się lepiej i pewniej, gdy samo wybierze miejsce, w którym chce usiąść, oraz jeśli będzie miało koło siebie chusteczki lub coś do picia.
- Przed rozmową z dzieckiem warto przemyśleć jej cel i zaplanować przebieg. Taki plan ułatwia rozmowę, chociaż jej przebieg powinien zależeć od stopnia otwartości i zachowania dziecka.
- Uwzględnij obowiązujące w instytucji procedury dotyczące reagowania na podejrzenie krzywdzenia dziecka, działaj w porozumieniu z osobami formalnie odpowiedzialnymi za ten obszar.

PRZEBIEG ROZMOWY

Rozpoczynając rozmowę z dzieckiem, okaż mu, że interesujesz się nim, a nie tylko tym, czego chcesz się dowiedzieć. Rozmowa o doznanej krzywdzie może być dla dziecka trudna. Dziecko może okazywać strach, ból, może płakać, być mocno zawstydzone, złościć się. Nie zaprzeczaj jego uczuciom, nie bagatelizuj ich.

- Warto stawiać pytania otwarte: „Czy mógłbyś mi o tym opowiedzieć?“, „Chciałabym lepiej zrozumieć, co cię spotkało“.
- Panuj nad własnymi emocjami, mimiką, gestykulacją. Dziecko nie udźwignie twoich emocji, a może poczuć się winne twojego wzburzenia.
- NIE zadawaj pytań sugerujących, takich jak np.: „Czy to było w pokoju, czy na placu zabaw?“, „Czy kolega dotykał twoich miejsc intymnych?“.

- Pomocne w pogłębianiu kontaktu z dzieckiem i budowaniu w nim poczucia, że jest słuchane i rozumiane, jest tzw. parafrazowanie, tzn. wyrażenie własnymi słowami tego, co powiedział rozmówca. Parafraza często zaczyna się od słów: *O ile dobrze zrozumiałem, powiedzieliście, że...*
- Podążaj za tym, co mówi dziecko, i nie podpowiadaj mu tego, czego być może się domyślasz, np. „Uderzył cię w plecy, a w głowę też cię uderzył?”.
- Sprawdzaj od czasu do czasu, czy wszystkie pojęcia, których używa dziecko, znaczą to samo dla ciebie i dla dziecka.
- Daj dziecku przestrzeń, aby powiedziało tyle, ile może. Nie dociskaj, nie zmuszaj do ujawniania szczegółów, jeśli widzisz, że dziecko się zamyka, wycofuje z kontaktu. Pamiętaj, że nie prowadzisz śledztwa i nie weryfikujesz za wszelką cenę prawdomówności dziecka.
- Uszanuj emocje dziecka, powiedz mu np. „Widzę, że jest ci smutno, wiem, że to dla ciebie trudne”. W kontakcie z dzieckiem pomocne jest odzwierciedlanie jego emocji. Pomaga ono dziecku nazywać to, co czuje, i doświadczać tego.
- Staraj się mówić prostym językiem. Musi być on adekwatny do poziomu rozwoju dziecka. Rozmawiając z małym dzieckiem, używaj zdań pojedynczych, nie stosuj podwójnych przeczeń, unikaj zaimków.
- Powstrzymaj się od wyrażania negatywnych opinii o sprawcy krzywdy dziecka. Dzieci, które doznają krzywdzenia, są często silnie związane emocjonalnie ze sprawcą, szczególnie gdy do przemocy dochodzi w rodzinie. Dziecko może cierpieć i jednocześnie darzyć sprawcę miłością. Nie kwestionuj tych uczuć.

Bez względu na to, czy rozmowę zainicjowało dziecko, czy odbywa się ona z Twojej inicjatywy, Twoim zadaniem jest nie tylko zebranie informacji o trudnych dla niego wydarzeniach, ale również udzielenie mu wsparcia.

WARTO, ABY DZIECKO PODCZAS ROZMOWY USŁYSZAŁO:

- że dobrze, iż komukolwiek o tym powiedziało,
- że nie jest winne temu, co się wydarzyło, ani nie ponosi za to odpowiedzialności (zawsze w przypadku podejrzenia przemocy ze strony osoby dorosłej),
- że nie ponosi winy również za to, że nie powiedziało od razu o tym, co mu się przydarzyło,
- że mu wierzysz,
- że inne dzieci też mają podobne doświadczenia i nie ono jedyne ma taki problem,
- że postarasz mu się pomóc.
- Koniecznie poinformuj dziecko, co się będzie dalej działo i z kim będziesz dalej rozmawiał/rozmawiała, próbując mu pomóc.
- Jeśli dziecko prosi Cię o zachowanie sprawy w tajemnicy, wytłumacz mu, dlaczego nie możesz tego zrobić – aby mu pomóc, musisz współpracować z innymi osobami, lecz będziesz je wspierać i towarzyszyć mu.

CZEGO NALEŻY UNIKAĆ PODCZAS ROZMOWY Z DZIECKIEM?

- Blokowania przeżywania emocji poprzez stwierdzenia: „Nie płacz”, „Nie przejmuj się”, „Bądź dzielny”. Unikaj pocieszania na skróty i umniejszania emocji dziecka, np. poprzez stwierdzenia: „Uspokój się, nic takiego się nie stało”, „Nie masz się czego bać”, „Poczęstuj się cukierkiem”, „Uśmiechnij się, wszystko będzie dobrze”. To nie pomaga uporać się z trudnymi emocjami.

- Oferowania dziecku bliskości fizycznej. Dzieci, które doznały krzywdzenia – zwłaszcza fizycznego – mają złe skojarzenia związane z dotykiem. Przytul je tylko wtedy, gdy wyraźnie do tego dąży.
- Pytań zaczynających się od „dlaczego”. Dzieci mogą przeżywać dodatkowy lęk i wstyd, gdy nie potrafią czegoś wyjaśnić. Ponadto pytania rozpoczynające się od „dlaczego” często zawstydzają, obciążają winą i pogłębiają uraz, np. „Dlaczego tam poszłaś?”, „Dlaczego nie powiedziałeś o tym mamie?”, „Czemu nie krzychałeś?”.
- Krytykowania braku spójności i logiki wypowiedzi dziecka, poprawiania jego słownictwa, drażnienia, dopytywania o szczegóły zdarzenia.
- Kwestionowania tego, co mówi dziecko, nawet jeśli to, co słyszysz, nie wydaje Ci się prawdopodobne. Nie próbuj samodzielnie rozstrzygnąć, czy dziecko mówi prawdę. To zadanie dla wymiaru sprawiedliwości.
- NIGDY nie obiecuj dziecku, że zachowasz w tajemnicy treść tej rozmowy! Złożenie takiej obietnicy zablokuje Ci możliwość interwencji lub doprowadzi do zdrady zaufania dziecka.
- NIGDY nie składaj dziecku obietnic, że „załatwisz sprawę”, doprowadzając ją do takiego rozwiązania, jakiego dziecko pragnie. Nie możesz tego obiecywać, ponieważ nie masz na to wpływu. Masz wpływ na własne działania i starania: podjęcie interwencji, odizolowanie dziecka od źródła krzywdzenia, wysłuchanie dziecka i zaufanie mu.

Po rozmowie z dzieckiem sporządź notatkę służbową. Zapisz dokładnie treść rozmowy i użyte przez Ciebie i dziecko słowa (zapisuj cytaty, nie przekształcaj wypowiedzi dziecka). Opisz zachowanie dziecka w trakcie rozmowy, np. jeśli posługując się zabawkami, odtworzyło jakąś sytuację. Do notatki załącz rysunki dziecka lub inne wytwory, jakie powstały w czasie rozmowy.

Nie należy jednak tworzyć notatki w trakcie spotkania. Podczas rozmowy z dzieckiem w pełni skoncentruj się na kontakcie z nim.

Rozmowa z rodzicem/opiekunem dziecka

Poza umiejętnością kontaktu z dzieckiem, które doznało krzywdzenia lub które o to podejrzewamy, w Twojej pracy bardzo ważny może okazać się kontakt z rodzicami/opiekunami dziecka.

ROZMOWA Z RODZICEM/OPIEKUNEM DZIECKA MOŻE PEŁNIĆ WIELE FUNKCJI:

- Pozwala poznać szerszy kontekst zachowań dziecka.
- Dostarcza wiedzy nt. środowiska, w jakim wychowuje się dziecko.
- Pozwala ocenić stopień zainteresowania rodzica/opiekuna dzieckiem, jego wiedzę na temat dziecka i gotowość do wspierania go w ewentualnych trudnościach.
- Pozwala stwierdzić, czy rodzic/opiekun zauważył jakieś niepokojące sytuacje.
- Dostarcza rodzicowi/opiekunowi wsparcia, wiedzy na temat sytuacji dziecka i możliwych form pomocy.

ORGANIZACJA ROZMOWY

Podobnie jak w przypadku rozmowy z dzieckiem bardzo ważne jest zadbanie o bezpieczne miejsce i odpowiednią ilość czasu na rozmowę. Przed rozmową warto przygotować informacje (oferta, adresy, telefony) o instytucjach mieszczących się w pobliżu miejsca zamieszkania rodzica, pomagających dziecku i rodzicom

w trudnych sytuacjach. Istotne jest, aby na tyle, na ile to możliwe, pozyskać rodziców do współpracy. Należy unikać oceniania ich i oskarżania.

Możesz zacząć rozmowę od słów: „Niepokoję się o Anię, bo zauważyłam, że jest od jakiegoś czasu smutna”, „Martwię się, bo zauważyłam, że Maciej przychodzi na zajęcia rozdrażniony”.

Cel i planowany sposób rozmowy różnią się w zależności od informacji uzyskanych od dziecka, okoliczności sprawy oraz tego, jaka była rola rodziców/opiekunów w wydarzeniu.

Dziecko mogło doświadczyć przemocy zarówno ze strony członków rodziny, jak i osób spoza rodziny – dorosłych lub rówieśników. W obydwu tych sytuacjach rozmowa powinna przebiegać w odmienny sposób.

PRZEBIEG ROZMOWY:

1. GDY SPRAWCĄ KRZYWDZENIA NIE JEST RODZIC/OPIEKUN:

- Uszanuj emocje rozmówcy. Informacja, że dziecko doświadczyło krzywdzenia lub prawdopodobnie go doświadcza, zwykle wywołuje u rodziców silne reakcje emocjonalne, lęk, złość, poczucie winy. Lepiej jest, aby ujawniły się one w trakcie rozmowy z profesjonalistą, a nie w obecności dziecka.
- Wesprzyj rodziców, mówiąc np.: „Możecie teraz wiele zrobić jako rodzice, aby pomóc swojemu dziecku”, „Fakt, że wasze dziecko odważyło się powiedzieć o tym, co je spotkało, dobrze rokuje na przyszłość”, „To, że dziecko nie powiedziało wam, co się zdarzyło, może świadczyć o tym, że chciało was chronić, ponieważ jesteście dla niego ważni”.
- Poinformuj rodziców, jak powinni zachowywać się wobec dziecka. Ważne jest, aby skoncentrowali się przede wszystkim na pomocy, a nie na wzajemnym obwinianiu się za zaistniałą sytuację.
- Powtarzaj rodzicom, że ważne jest zapewnianie dziecka, że wierzy się w to, co ono mówi, oraz że to, co się stało, nie było jego winą.
- Wesprzyj rodziców w znalezieniu odpowiedniej profesjonalnej pomocy prawnej i psychologicznej.
- Spotkanie z rodzicami powinno zakończyć się ustaleniem przebiegu dalszego postępowania dotyczącego ujawnionego faktu przemocy wobec dziecka. Poinformuj rodziców, do jakich działań jest zobowiązana instytucja i jakie będą kolejne kroki.

Jeśli uznasz, że rozmowa z rodzicem/opiekunem może zaszkodzić dziecku, nie musisz tego robić. Do podjęcia interwencji w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa nie potrzebujesz zgody rodzica/opiekuna. Rozmowę z przedstawicielem ustawowym możesz też przeprowadzić PO podjęciu działań interwencyjnych.

2. GDY SPRAWCĄ PRZEMOCY JEST DRUGI Z RODZICÓW, A ROZMAWIASZ Z RODZICEM/OPIEKUNEM „NIEKRZYWDZĄCYM”:

- Nie oceniaj, nie krytykuj, nie obrażaj się na rodzica, nie wzbudzaj w nim poczucia winy.
- Zorientuj się, na ile rodzic jest gotowy do działań chroniących dziecko przed krzywdzeniem i czy zamierza zgłosić krzywdzenie dziecka odpowiednim służbom.
- Jeśli rodzic chce współpracować, poinformuj go, jakie powinien podjąć kroki, do jakich instytucji się zgłosić (pomoc społeczna, sąd rodzinny, policja/prokuratura), jakie są procedury postępowania w takich sytuacjach.

- Podpowiedz, gdzie rodzic może się zgłosić, aby uzyskać pomoc prawną i wsparcie psychologiczne dla siebie i dziecka.
- Rozmowa powinna zakończyć się zawarciem z rodzicem konkretnej umowy dotyczącej tego, co rodzic powinien zrobić i w jakim terminie oraz jakie kroki podejmiesz Ty lub Twoja instytucja, jeśli rodzic nie wywiąże się z tych ustaleń.

Jeśli rodzic odmawia współpracy i jesteś przekonany, że nie będzie chronił dziecka, poinformuj o tym osobę odpowiedzialną w Twojej instytucji za przyjmowanie zgłoszeń i uruchamianie odpowiedniej ścieżki interwencji.

Czym jest plan wsparcia dziecka?

Ważnym elementem interwencji w przypadku krzywdzenia jest zadbanie o dziecko pokrzywdzone. Istnieje pewien schemat postępowania w sytuacji krzywdzenia dzieci, w którym uwaga profesjonalistów koncentruje się na podjęciu interwencji i wyciągnięciu konsekwencji wobec sprawców, natomiast sytuacja samego dziecka skrzywdzonego pozostaje w cieniu.

Plan wsparcia (plan naprawczy), czyli działania mające na celu wsparcie dziecka, które zostało pokrzywdzone, zależy od sytuacji, skali problemu i możliwości organizacji – zasobów pomocowych, jakimi dysponuje. Minimum, jakie jest w zasięgu każdego podmiotu pracującego z dziećmi, to:

- zadbanie o dobrostan dziecka, np. odizolowanie sprawców przemocy rówieśniczej,
- przyjrzenie się czynnikom ryzyka krzywdzenia i podjęcie działań profilaktycznych,
- okazanie dziecku życzliwości, zainteresowanie jego samopoczuciem, wsparcie w powrocie do aktywności,
- podpowiedzenie rodzicom, w jakich instytucjach mogą otrzymać profesjonalne wsparcie psychologiczne dla dziecka, które tego potrzebuje.

Ponadto, w zależności od typu instytucji i jej zasobów (np. zatrudnieni na miejscu psychologowie), może ona zaoferować dziecku i jego rodzicom/opiekunom inne rodzaje wsparcia.

Gdzie skierować rodzica potrzebującego wsparcia dla siebie i dziecka?

- **Lokalne ośrodki pomocy społecznej** – oprócz wsparcia ekonomicznego, prawnego, mieszkaniowego, rzeczowego itd. wiele ośrodków oferuje również warsztaty podnoszenia umiejętności wychowawczych, kursy kompetencji rodzicielskich czy zajęcia w ramach „Akademii rodziców”. W OPS-ie istnieje ponadto możliwość uzyskania pomocy asystenta rodziny (na wniosek rodziców), a także zawnioskowania o asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością, jeśli rodzina posiada pod opieką dziecko z orzeczeniem o niepełnosprawności. Dla wielu rodzin możliwość uzyskania wsparcia asystenckiego jest tym, co ratuje dziecko i rodzinę przed trwałym kryzysem! Pomoc OPS-u jest nieodpłatna.
- **Ośrodki interwencji kryzysowej** – placówki prowadzone przez powiaty. Oferują pomoc osobom, które doświadczają trudnej sytuacji życiowej i braku równowagi psychicznej na skutek m.in.: śmierci bliskiej osoby, choroby własnej, dziecka czy innej bliskiej osoby, rozwodu/rozstania, konfliktów w rodzinie, zagrożenia przemocą. W ośrodku prowadzone jest poradnictwo psychologiczne, interwencja kryzysowa, krótkoterminowa psychoterapia, organizowane są warsztaty i grupy wsparcia. Pomoc OIK-u jest nieodpłatna.
- **Poradnie psychologiczno-pedagogiczne** – świadczą pomoc diagnostyczną i konsultacyjną, organizują kursy psychoedukacyjne i podnoszące kompetencje rodzicielskie (np. szkoła dla rodziców, warsztaty

pozytywnej dyscypliny, warsztaty dla rodziców dzieci z ADHD). Pracują w nich zespoły orzecznicze, umożliwiające uzyskanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wczesnego wspomaganie rozwoju, indywidualnego toku nauczania itd. Pomoc PPP jest bezpłatna.

- **Specjalistyczne poradnie rodzinne** – publiczne ośrodki świadczące pomoc psychologiczną i wsparcie dla par i rodzin. Udzielają konsultacji indywidualnych i rodzinnych, prowadzą psychoterapię dzieci i dorosłych, organizują warsztaty i grupy dla rodziców. Pomoc SPR jest bezpłatna.
- **Ośrodki wczesnej interwencji** – oferują kompleksową, skoordynowaną, wielospecjalistyczną pomoc dzieciom do lat 7 oraz ich opiekunom (w zakresie opieki nad dzieckiem). OWI działają w ramach NFZ, potrzebne jest skierowanie od lekarza. W OWI dziecko może liczyć na m.in.: terapię wczesnego wspomaganie rozwoju, fizjoterapię, zajęcia logopedyczne i inne. OWI oferują pomoc dzienną i bezpłatną.
- **Ośrodki wsparcia dziennego** (dawniej „świetlice środowiskowe”) – pobyt dziecka w takim ośrodku trwa kilka godzin (głównie po lekcjach), jest bezpłatny i dobrowolny, a oferta kierowana jest przede wszystkim do rodzin borykających się z trudnościami wychowawczo-opiekuńczymi, które wychowują dzieci w wieku szkolnym. W ośrodkach wsparcia dziennego dzieci mogą otrzymać posiłek, pomoc w odrabianiu lekcji, uczestniczyć w zajęciach socjoterapeutycznych, kompensacyjnych i innych.
- **Środowiskowe centra zdrowia psychicznego dla dorosłych oraz środowiskowe centra zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży** – oferują wsparcie dla dzieci oraz rodziców doświadczających kryzysu psychicznego i trudności rodzicielskich w formie indywidualnej, grup terapeutycznych i warsztatów. Centra działają w ramach NFZ.
- **Centra pomocy dzieciom** – są to miejsca, w których dzieci pokrzywdzone przestępstwem oraz ich opiekunowie otrzymują pod jednym dachem kompleksową i interdyscyplinarną pomoc. Mapę tych miejsc znajdziesz na stronie: <https://centrapomocydzieciom.fdds.pl/>.

Powiedz rodzicowi/opiekunowi o stronie rodzice.fdds.pl, na której można znaleźć:

- artykuły na temat profilaktyki krzywdzenia dzieci,
- informacje o warsztatach i spotkaniach dla rodziców,
- wskazówki na temat możliwości uzyskania bezpłatnej pomocy dla dziecka i siebie.

Niezbędnym elementem wdrożenia w podmiocie standardów ochrony małoletnich jest opracowanie i wprowadzenie **procedur reagowania na przypadki podejrzenia, że dziecko doświadcza krzywdzenia**. Szczegółowe omówienie interwencji prawnej w takiej sytuacji oraz przykłady procedur interwencji znajdziesz w webinarach i podręcznikach wdrażania standardów ochrony dzieci na stronie: standardy.fdds.pl oraz w **informatorze „Interwencja prawna”** (dostępny po zalogowaniu na platformę edukacyjną).

Serwis internetowy dla profesjonalistów pracujących z rodzicami i dziećmi: edukacja.fdds.pl*

- materiały edukacyjne oraz kursy e-learningowe poświęcone problemowi krzywdzenia dzieci i jego profilaktyki
- informacje o konferencjach i szkoleniach z zakresu zapobiegania przemocy wobec dzieci
- zapisy na szkolenia dla osób odpowiedzialnych za wdrożenie standardów ochrony dzieci

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę oferuje bezpłatnie kompleksowe narzędzia i wsparcie przy wprowadzaniu standardów ochrony małoletnich.

1. Wejdź na stronę standardy.fdds.pl
2. Kliknij w zakładkę *Założ konto*
3. Korzystaj z dostępnych narzędzi: ankiety do autoewaluacji i generatora Polityki ochrony dzieci.
4. Kliknij w zakładkę *Standardy w działaniu*
5. Znajdź materiały dopasowane do potrzeb Twojej organizacji wybierając typ podmiotu, który reprezentujesz i skorzystaj m.in. z: podręczników, webinarów, podcastów.

Ile to kosztuje?

Z materiałów dostępnych na stronie standardy.fdds.pl i cyklicznych webinarów możesz korzystać bezpłatnie po założeniu konta. W przypadku oferty szkoleniowej informacja o możliwej odpłatności jest podana przy formularzu zgłoszeniowym.

Gdzie?

Korzystaj z oferty online oraz dostępnych szkoleń stacjonarnych. Szczegółowe informacje znajdziesz na stronie standardy.fdds.pl.

STANDARDY
OCHRONY

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIĘĘ